

GALVOS DANGOS IR JOS PUOŠYBOS TERMINIJA HEADRESSES AND HEADWEAR DECORATION TERMINOLOGY

ILONA VAŠKEVIČIŪTĖ, JEFFREY ARTUR BAKANAUSKAS

Šis straipsnis yra parašytas kaip paaiškinamasis žodynas, kuriame pateikti su galvos danga ir jos puošyba susiję terminai. Pagrindinis dėmesys atkreipiamas į įvairių detalių, iš kurių pagamintas papuošalas, terminus. Tokio darbo būtinybė atsirado dėl to, jog kartais skirtingi autoriai skirtingai įvardina tuos pačius daiktus. Į tai ypač jautriai reaguoja vertėjai.

Reikšminiai žodžiai: terminai, galvos danga, apgalvis, antsmilkinis, kepurėlė.

This article has been written as an explanatory dictionary, which provides terminology connected with headdresses and headwear decorations. It mainly focuses on the terms for the various parts from which ornaments are manufactured. The necessity of this work has arisen due to the fact that different authors sometimes use different names for the same objects, which can cause problems, especially for translators.

Keywords: terminology, headdress, headwear, chaplet, temple ornament, cap.

ĮVADAS

Nors archeologijos mokslo objektas – seniausios žmonių bendruomenės Lietuvos teritorijoje skaičiuoja jau XIII tūkstantmetį, tačiau jos tyrėjai tokia ilga istorija pasigirti negali. Kaip mokslas, archeologija Lietuvoje gyvuoja vos daugiau nei šimtmetį. Pirmieji moksliniai paminklų tyrinėjimai pradėti tik XIX amžiuje (Kulikauskas, Zabiela 1999, 21), o lietuviškoji terminija susiformavo dar vėliau, kai buvo panaikintas draudimas spausdinti lietuviškus tekstus lotyniškais rašmenimis. Archeologijos terminijai atsirasti pagrindus padėjo pirmasis archeologas profesionalas, apgynęs daktaro disertaciją Heidelbergo universitete Jonas Puzinas. 1938 m. jis išspausdino žymiausią savo darbą „Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys“. Šis J. Puzino darbas apėmė visą Lietuvos priešistorės laikotarpį nuo pirmųjų žmonių atėjimo į Lietuvos teritoriją iki valstybės susiformavimo. Šiame darbe yra visi svarbiausi proistorės laikotarpį apibūdinantys terminai. Juos sudaryti padėjo žinomas kalbininkas A. Salys (Kulikauskas, Zabiela, 1999, 224).

Šiuolaikinis archeologijos mokslas vis dažniau gilinasi į technologijos procesus, įvairias gamybos

detales, papuošalų nešiosenos ypatumus, todėl atsirado daugybė naujų terminų, dažnai skirtingų tyrėjų skirtingai įvardijamų. „Susikalbėjimo“ trūkumui ypač jautrūs vertėjai.

Dažnai archeologai, rašydami išsamesnius darbus, disertacijas, iš iki tol mažai tyrinėtų sričių stengiasi pateikti ir su jų tiriamu objektu sietinus terminų paaiškinimus – žodynus. Tokį terminų žodyną, susijusį su apavu, yra paruošęs A. Puškorius (Puškorius A. Archeologinis odinis apavas Lietuvoje. Odinio apavo konservavimas. Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius, 2005; Puškorius A. Senojo odinio apavo terminija // Lietuvos archeologija. Vilnius, 2007. T. 30, 229–256), su geležies gavyba ir gamyba – B. Salatkienė (Salatkienė B. Geležies metalurgija Lietuvos teritorijoje iki XIII amžiaus. Archeologijos duomenys. Daktaro disertacijos santrauka. Šiauliai, 2006), siauraašmeniu pentinių kirvių specifiskesnius terminus yra aptaręs A. Malonaitis (Malonaitis A. Siauraašmeniai pentiniai kirviai Lietuvoje (tipologija ir ergonomika). Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius, 2000). Tikėtina, kad tokių bandymų bus ir daugiau.

Panašaus darbo, tik elektroninėje erdvėje, ėmėsi Daiva Vaitkevičienė ir autorių kolektyvas. 2006 m. pradėjo funkcionuoti lituanistikos paveldo

informacinė sistema „Aruodai“, tačiau net ir joje nėra įvesti visi reikalingi duomenys.

Terminijos problema aktuali ne tik lietuviams, bet ir kitų šalių mokslininkams. Latviai archeologinių terminų žodyną paruošė ir išleido 1994 m. (Graudonis J. *Arheologijas terminu vārdnīca*. Rīga, 1994). Panašius darbus yra atlikę ir kitų šalių mokslininkai.

Šiame darbe bus aptarti su galvos danga ir jos papuošalais susiję terminai. Manau, šio darbo spausdinimas paskatins ir kitų sričių tyrinėtojus imtis terminijos darbų.

Tikiuosi, šis darbas susilauks ir kalbininkų dėmesio – kritikos, patarimų. Tik aptarus platesniam mokslininkų ratui galima būtų galvoti apie Archeologinių terminų žodyno sudarymą ir spausdinimą.

Su galvos danga ir jos puošyba susijusių terminų daugiausia randama straipsniuose, skirtuose šiai papuošalų grupei aptarti (Volkaitė-Kulikauskienė, 1959; 1964; 1984; 1997; Michelbertas, 1972; Vaškevičiūtė, 1992; Vaitkunskienė 1995; Kačkutė, 1995). Tačiau net ir tuose darbuose nėra pakankamai detalai aptartos smulkios galvos papuošalų detalės.

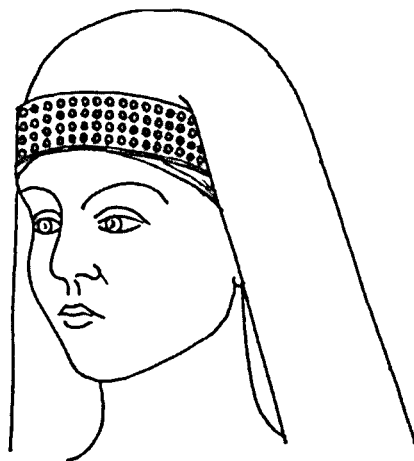
Taigi šio darbo tikslas ir yra pateikti visų tipų galvos dangos puošybos pavyzdžių ir visų jų detalių terminų.

I. APGALVIAI*

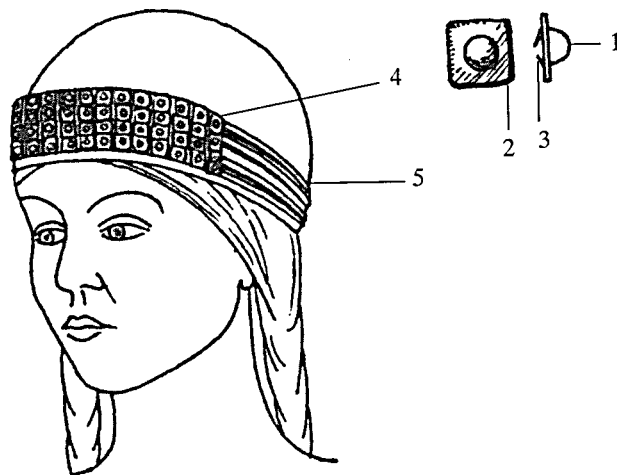
I. CHAPLETS*

Tai iš metalo, odos ar audinio pagaminti vainikai, gaubiantys galvą kaktos ir viršugalvio srityje ir primenantys karūnelę (1 pav.).

I.1. *Apgalvis iš spurgelių ar plokštelių*. Tokie apgalviai puošia tik kaktos sritį. Ant odinės juostos dviem ar keturiomis eilutėmis tampriai įsegamos žalvarinės plokštelės ar spurgeliai. Spurgeliai – 0,5 cm, plokštelės – 0,5–1,2x1,2 cm dydžio, ornamentuotos keturiais taškučiais, sudarančiais ro-

1 pav. Apgalvis. Iš metalo, odos ar audinio pagamintas vainikas. Fig. 1. Chaplet. These are headbands that are made of metal, leather, or cloth, cover the forehead – back of the head, and are similar to a karūnelė, a wide cloth headband that is part of the Lithuanian ethnographic costume.

2 pav. Apgalvis iš spurgelių ar plokštelių: 1 – spurgelis, 2 – plokštelė, 3 – trikampio formos liežuvėlis, 4 – plati odinė ar austinė juosta, 5 – siauresnės juostelės.

Fig. 2. Chaplet covered with studs or plates: 1 – cast stud, 2 – cast plate, 3 – triangular prong, 4 – broad leather or cloth band, 5 – narrow strips.

zetę. Kitoje pusėje ir plokštelės, ir spurgeliai turi trikampio formos liežuvėlius, kuriais įsegami į odą. Odinė juosta, kuri dengia tik kaktą, baigiasi

* Visi papuošalai gaminti iš žalvario (bronzos), todėl aprašant dirbinius apie metalo sudėtį atskirai nebus užsiminta, išskyrus tuos atvejus, kai naudotas metalas yra ne žalvaris.

* Most of the metal ornaments were made of bronze and so in describing such artefacts, no separate mention is made of the metal except in those instances where another metal was used.

siauresnėmis juostelėmis. Toks apgalvis buvo dėvimas ant kepuraitės, o gal nuometo, laisvai krintančio pečių srityje ir apdengiančio siauresnes juosteles. Nešioti Vakarų Lietuvoje (Kurmaičiai) III–IV a. (2 pav.).

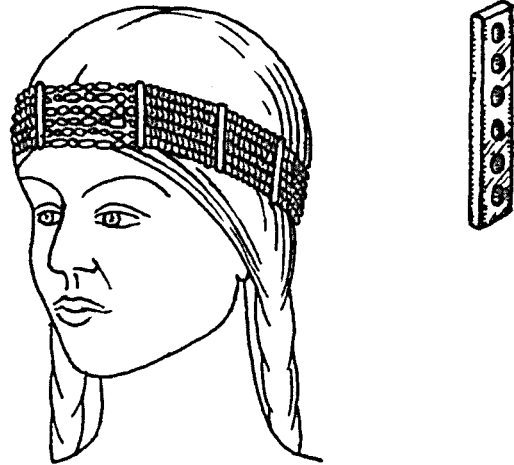
I.2. *Įvijiniai apgalviai*. Tai metalinis 2–6 cm pločio vainikas, gaubiantis galvą kaktos ir viršugalvio srityje ir primenantis karūnelę. Gamintas iš kelių (nuo 1 iki 6) lygiagrečių įvijų eilių, suvertų ant virvutės – storesnio vilnonio ar plaušinio siūlo. Įvijas vieną nuo kitos skiria (jungia) *grandelės, cilindriškai, plokštelės*. Jos (*grandelės, cilindriškai ar plokštelės*) apgalvyje atlieka tarsi dvigubą funkciją: vienu metu ir skiria, ir jungia apgalvį. Funkciškai tai būtų jungiamoji apgalvio dalis, o vizualiai – skiriamoji, skaidanti apgalvį į keletą skirtingai atrodančių dalių. Gali būti atskirtos kiekvienos eilutės įvijelės atskirai, gali būti atskirtos visų eilučių įvijelės kartu. Įvijelių ilgis priklauso nuo skiriamųjų dalių dydžio. Jei apgalvį sudaro plačios plokštelės, jų sujungimui naudotos trumpos įvijelės, kai jungiamoji dalis tik cilindriškai ar grandinėlės, jų sujungimui naudotos ilgesnės įvijelės. Taigi jų ilgis svyruoja nuo 2,6 iki 6 cm, skersmuo – apie 0,5 cm.

Apgalviai nešioti nuo IV a iki XII a. Jais puošėsi jaunos merginos žemaičių, žiemgalių, aukštaičių, sėlių ir latgalių žemėse (3 pav.).

I.2.1. *Įvijinis apgalvis su skiriamosiomis grandelėmis tarpuose*. Jį sudaro 2 eilės įvijelių, tarp kurių įverta grandelė, jungianti abi įvijų eiles, ir joms neleidžia išsiskirti.

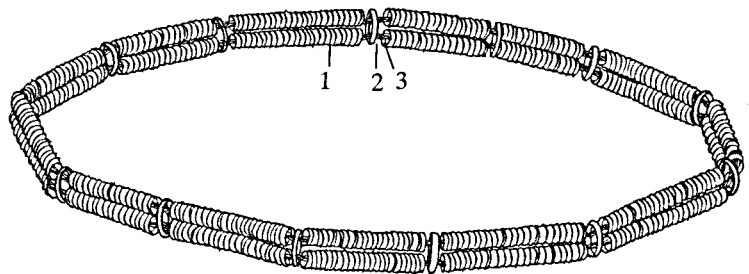
Datuojamas IV a. Nešiotas Vidurio Lietuvoje (Plinkaigalis)* (4 pav.).

I.2.2. *Įvijinis apgalvis iš dvigubų įvijų*. Vizualiai atrodo, jog jis sudarytas iš dviejų įvijų, o iš tikrųjų apgalvį sudaro dviguba įvija: nematomoje apgalvio pusėje matyti tarsi viena didelė apvija, kitame gale – dvi. Tarp įvijų nėra skiriamųjų dalių. Per įvijas greičiausiai buvo perverti du storesni siūlai

3 pav. Įvijinis apgalvis iš šešių įvijų eilių su skiriamosiomis plokštelėmis tarpuose.

Fig. 3. Coil bead chaplets. (These are the primary headdress, which was worn alone or sometimes with a coil bead circlet and have 1–6 rows of coil beads separated by ring, cylindrical bead, or tube spacers or by spacer bars or plates.)

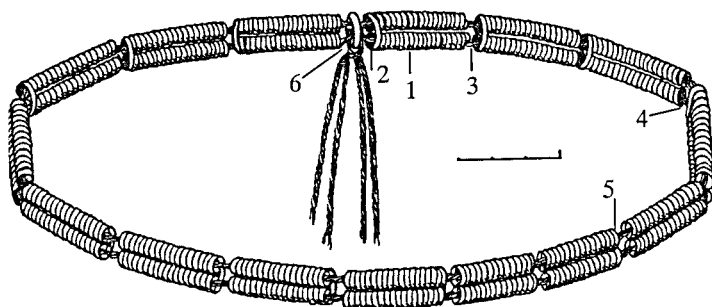
4 pav. Įvijinis apgalvis su skiriamosiomis grandelėmis tarpuose: 1 – dvi atskiros įvijos, 2 – grandelė, 3 – virvutė ar siūlai.

Fig. 4. Coil bead chaplet with ring spacers: 1 – two separate coil beads, 2 – ring bead, 3 – cord.

(ar virvutės). Jie turėjo matytis ir tarpuose tarp įvijų. Pakaušio srityje dvi siūlų ar virvučių eilės sujungtos (prilaikytos) dekoratyvine grandele. Toks apgalvis rastas Plinkaigalyje, datuotas IV a. pab. – V a. pr. (5 pav.).

I.2.3. *Įvijinis apgalvis su cilindriškais*. Tokį apgalvį sudaro 3 (Visėtiškis) ar 7 (Pajuostis) įvijų eilės. Cilindriškai skiria ne visas įvijų eiles, bet tik vienos eilės įvijas. Apgalvis turi tiek cilindričių eilių, kiek yra įvijų eilių. Todėl įvijų eilės, kad neiš-

* Jeigu tokio tipo apgalvių randama daug, nurodomos tik jų radimo sritys, jeigu apgalviai vienetiniai, nurodoma konkre-
ti jų radimo vieta.

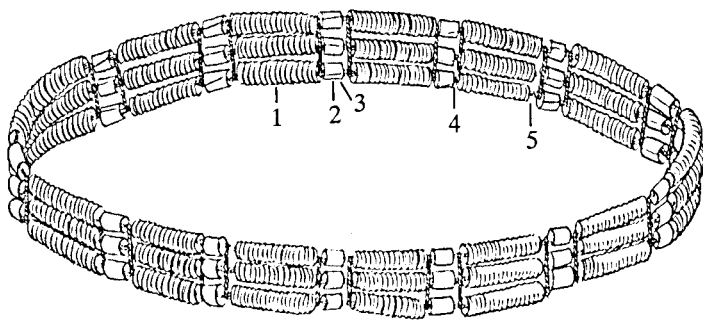

5 pav. Įvijinis apgalvis iš dvigubų įvijų: 1 – dviguba įvija, 2 – viename gale – didelė apvija, kurios dėvint nesimatyti, 3 – kitame gale – dvi apvijos, 4 – dvi kiaurymės, 5 – pervertas siūlas ar virvutė, 6 – ziedinė dekoratyvinė grandelė.

Fig. 5. Coil bead chaplet with double coil beads: 1 – double coil bead, 2 – one large turn concealed at one end, 3 – two separate turns at the other end, 4 – two separate holes, 5 – cord showing in the spaces between the double beads, 6 – decorative ring bead.

siskirtų, turėjo būti perpintos prie įvijų lūžimo linijos tokia pačia virvute, ant kurios suvertos įvijos ir cilindreliai. Įvijos – nuo 3,5 iki 5,8 cm ilgio, cilindreliai – 0,6x0,8 cm ir 1x1,7 cm ilgio. Šio tipo apgalviai nešioti sėlių ir aukštaičių. Visėtiškėse rastasis (gaminatas iš smulkesnių įvijų ir cilindrelių) datuotas X a. Pajuostyje (iš stambesnių įvijų ir cilindrelių) – IX–XI a. (6 pav.).

I.2.4. *Įvijinis apgalvis su siaura skiriamąja plokštele.* Tokie apgalviai gaminti iš kelių įvijėlių eilių (2–6), kurių tarpuose – lieta skiriamoji plokštelė su šonuose esančiomis 2–5 skylutėmis siūlui perverti. Plokštelės siauros, nuo 0,5–1 cm plo-

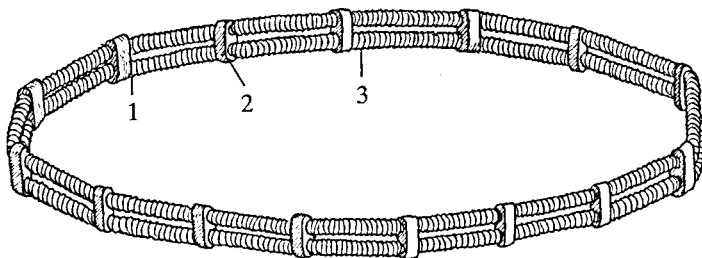
6 pav. Įvijinis apgalvis su cilindreliais: 1 – įvija, 2 – cilindrelis, 3 – sulenkimas, 4 – lūžio linija, 5 – perpintas virvute.

Fig. 6. Coil bead chaplet with cylindrical beads: 1 – coil bead, 2 – cylindrical bead, 3 – butt seam, 4 – break line, 5 – connecting cord.

čio, priklausomai nuo jas jungusių įvijų eilių – 1,5–6 cm aukščio, neornamentuotos. Pfačiausiai paplitę 3–5 įvijų eilučių apgalviai. Nešioti sėlių, žiemgalių, žemaičių, aukštaičių, latgalių. Datuoti V–XI a. (7 pav.).

I.2.5. *Įvijinis apgalvis su T raidės formos skiriamąja plokštele skerspjūvyje.* Šių apgalvių skiriamosios plokštelės skerspjūvyje esti T pavidalo, jų plokščioji priekinė pusė – iki 2,5 cm pločio, bet plona ir „lengva“. Plokštelių pakraščeliai ornamentuoti vertikaliomis įspausių akučių eilėmis. Skylutės (dažniausiai 5) siūlui perverti išlietos plokštelės kojėlėje. Nešioti V–VI a. žemaičių ir aukštaičių (8 pav.).

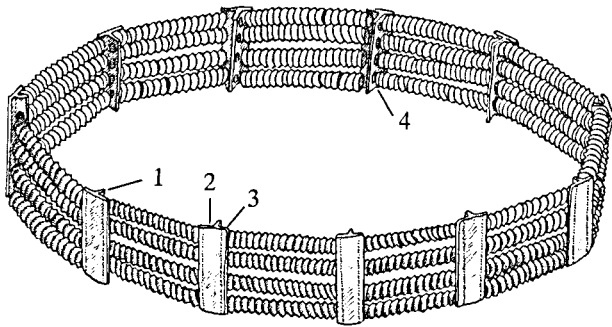
I.2.6. *Įvijiniai apgalviai su 1 stambia įvija.* Tokie apgalviai pakaušio (o kai kada ir kaktos)

7 pav. Įvijinis apgalvis su siaura skiriamąja plokštele: 1 – siaura skiriamoji plokštelė, 2 – išlietos skylutės siūlui perverti, 3 – dvi atskiros įvijos.
Fig. 7. Coil bead chaplet with spacer bars: 1 – spacer bar, 2 – cast cord holes, 3 – two separate beads.

sirtyje turi stambią – iki 2 cm skersmens ir 20 cm ilgio – įviją. Stambi įvija tvirtinama prie įvijų eilių siaura skiriamąja plokštele. Įvijų eilutes tokiuose apgalviuose skiria taip pat siauros skiriamosios plokštelės. Kartais, kai stambi įvija puošia apgalvį kaktos srityje, pakaušio srityje būna įdėta plona lieta plokštelė įsmaugtu viduriu. Nešioti V–VI a. žemaičių, aukštaičių, sėlių (Sauginiai, Daujėnai, Berklainiai, Lieporiai) (9, 10 pav.).

I.2.7. *Įvijiniai apgalviai su plona ornamentuota plokštele pakaušyje.* Apgalviai su siauromis skiriamosiomis plokštelėmis pakaušio srityje turi ploną, truputį per vidurį įsmaugtą skardinę, 5–7 cm ilgio ir apie 3 cm pločio plokštelę. Plokštelės šonuose esti po 5 sky-

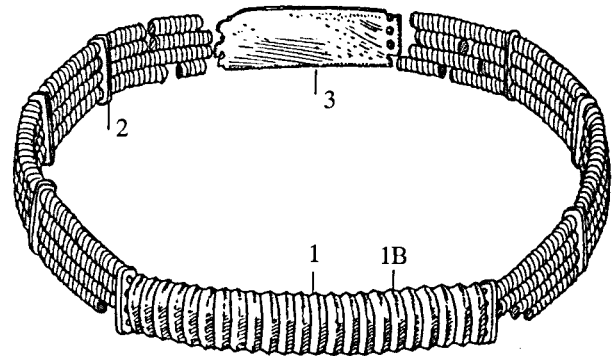
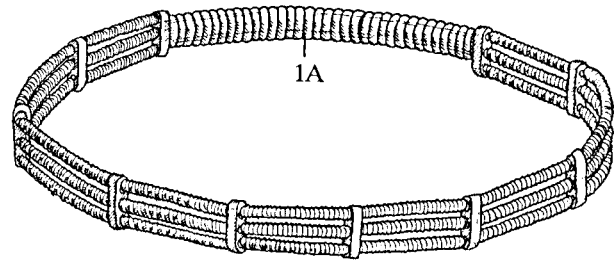

8 pav. Įvijinis apgalvis su T raidės formos skiriamąja plokštele skerspjūvyje: 1 – T raidės formos skerspjūvis, 2 – plokščioji priekinė pusė, 3 – pakraščeliai ornamentuoti akučių eilėmis, 4 – plokštelės kojėlė su išlietomis skylutėmis.

Fig. 8. Coil bead chaplet with T-shaped spacer bars: 1 – T-shaped spacer bar, 2 – spacer front, 3 – chased decoration on the edges, 4 – spacer leg with cast holes.

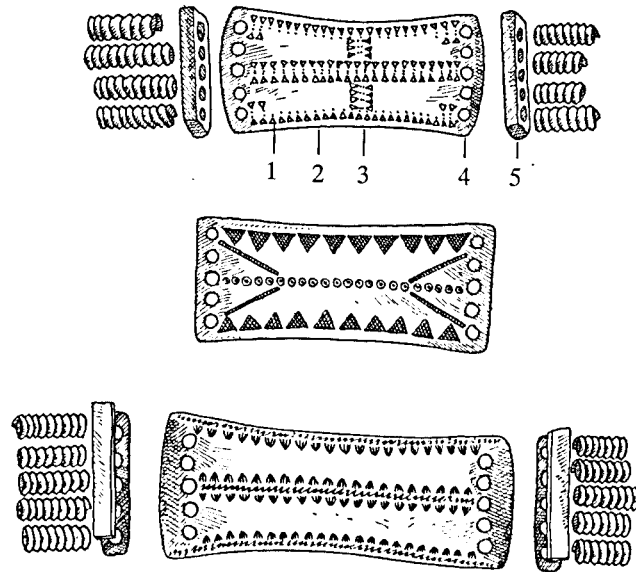
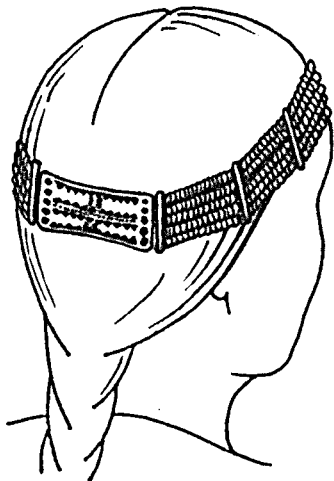
lutes, skirtas tvirtinimui prie skiriamosios plokštelės. Plokštelė puošta geometriniu ornamentu, kurį sudaro ritmiškai išdėlioti trikampėliai, akutės, įkardėlės. Nešioti V–VI a. žemaičių (11, 12 pav.).

I.2.8. Įvijinis apgalvis su ilgais cilindrais. Apgalvis pagamintas taip, kad įvijų tarpus keičia cilindrai. Įvijų ir cilindrų eilutes skerspjūvyje skiria T formos skiriamosios plokštelės. Įvijios – 6 cm

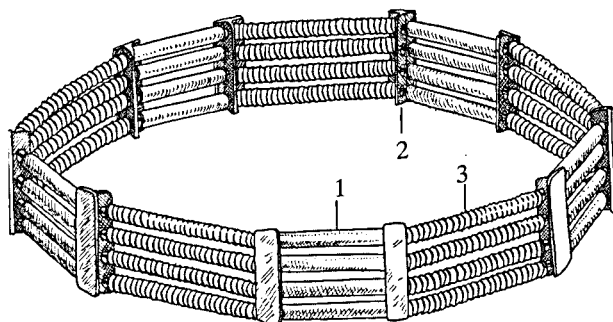
9, 10 pav. Įvijiniai apgalviai su 1 stambia įvija: 1 – stambi įvija, 1A – pakaušio srityje, 1B – kaktos srityje, 2 – siaura skiriamoji plokštelė, 3 – lieta plokštelė.

Fig. 9, 10. Coil bead chaplet with 1 large coil bead: 1 – large coil bead, 1A – at the back of the head, 1B – at the forehead, 2 – spacer bar, 3 – thin cast plate.

11, 12 pav. Įvijiniai apgalviai su plona ornamentuota plokštele pakaušyje: 1 – lieta plokštelė, 2 – ornamentuota geometriniu raštu, išliejant jį kartu su plokštele, 3 – per vidurį įsmaugta, 4 – penkios skylutės šonuose, 5 – siaura skiriamoji plokštelė.

Fig. 11, 12. Coil bead chaplet with a decorated plate at the back of the head: 1 – thin cast plate, 2 – geometric cast design, 3 – narrower in the middle, 4 – five holes on the sides, 5 – spacer bar.

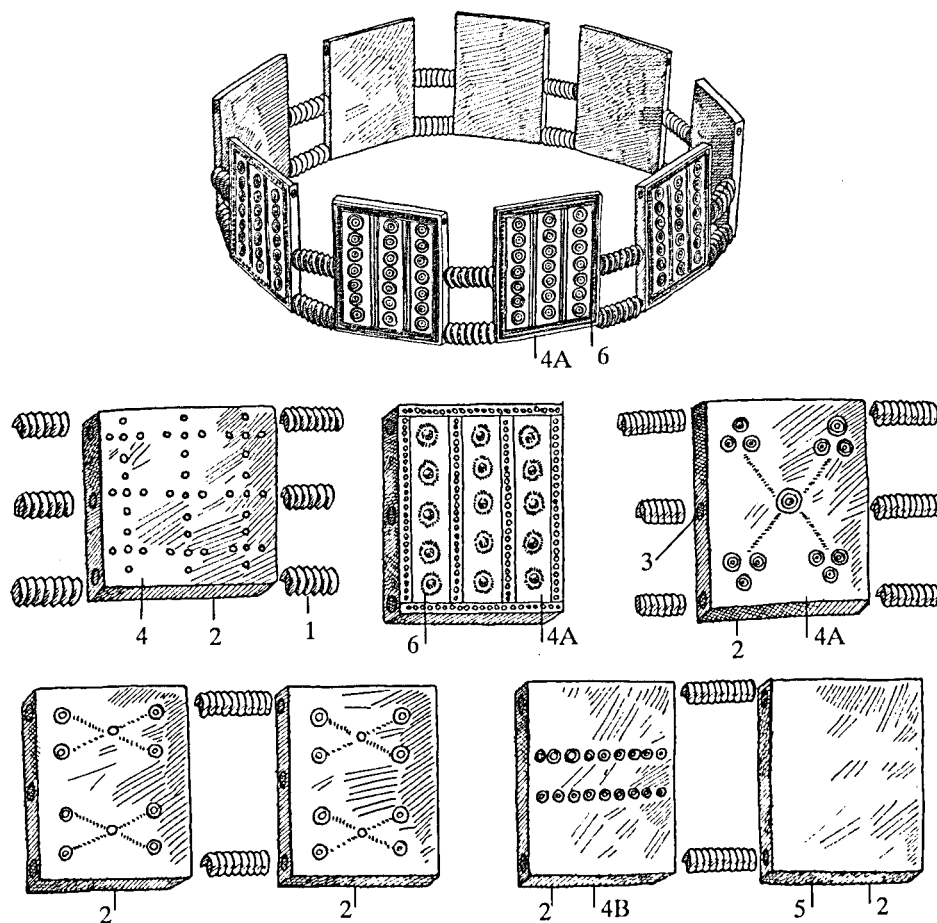

13 pav. Įvijinis apgalvis su ilgais cilindrais: 1 – ilgas cilindras, 2 – T formos skiriamoji plokštelė, 3 – įvijos.

Fig. 13. Coil bead chaplet with long cylindrical beads: 1 – cast cylindrical bead, 2 – T-shaped spacer bar, 3 – coil beads.

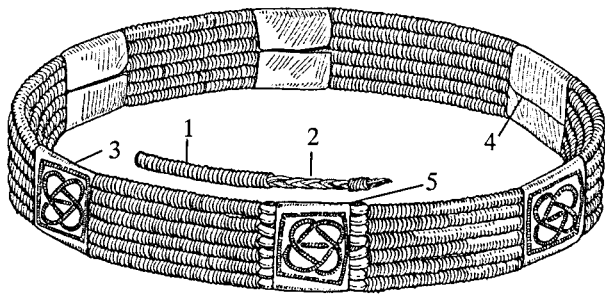
ilgio, cilindrai – 4,5 cm ilgio. Apgalvis datuotas V–VII a., nešiotas aukštaičių (13 pav.).

I.2.9. Įvijiniai apgalviai su stačiakampėmis plokštelėmis. Apgalvius sudaro 2–3 eilės trumpų įvijų (2,5–3 cm ilgio) ir 9 ar 10 stačiakampių 3,7–6,2 cm dydžio ir apie 0,6 cm storio jungiamųjų plokštelių. Plokštelės turi 3 šonuose išlietas skylutes, paviršius arba lygus, arba puoštas geometrinio ornamentu, kurį sudaro ritmiškai išdėliotos visame plokštės plote arba tik pakraščiuose, arba tik centre akučių ir įkartelių eilės. Kartais plokštelės plotas padengtas balto metalo plokštele. Nešioti VI–VIII a. žiemgalių, žemaičių, rečiau – latgalių (14 pav.).

14 pav. Įvijiniai apgalviai su stačiakampėmis plokštelėmis: 1 – trumpa įvija, 2 – žalvarinė stačiakampė plokštelė, 3 – išlietos skylutės, 4 – geometrinis ornamentas, 4A – visas paviršius, 4B – centras, 5 – neornamentuota, 6 – balto metalo ornamentuota plokštelė.

Fig. 14. Coil bead chaplets with rectangular spacer plates: 1 – short coil bead, 2 – rectangular bronze spacer plate, 3 – cast holes, 4 – cast geometric decoration, 4A – over the entire surface, 4B – in the centre, 5 – plain, undecorated, 6 – decoration-bearing, white metal plating.

15 pav. Įvijiniai apgalviai su įvijas apglėbiančiomis plokštelėmis: 1 – ilgesnės įvijos, 2 – supinta lininė ar kanapinė virvutė, 3 – lieta plokštelė, ornamentuota geometriniu ornamentu, 4 – galai susiliečia vidinėje plokštelės pusėje, 5 – grandelės, išskiriančios centrinę plokštelę.

Fig. 15. Coil bead chaplets with spacer sleeves: 1 – coil bead, 2 – braided cord made of linen or hemp, 3 – spacer sleeve made from cast sheet chased with a geometric design, 4 – butt seam, 5 – crimp beads framing the central sleeve.

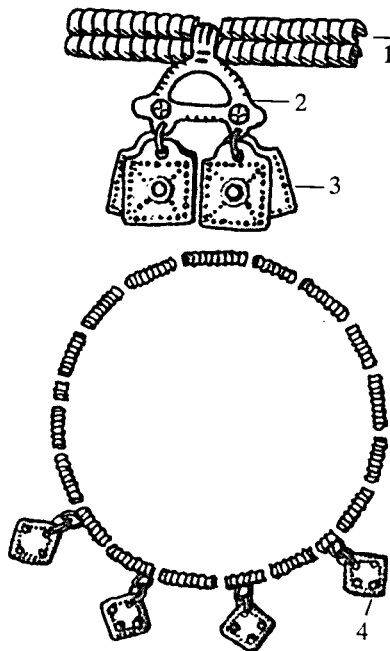
I.2.10. Įvijiniai apgalviai su įvijas apglėbiančiomis plokštelėmis. Apgalvius sudaro 6 eilės 5,5 cm ilgio įvijų, suvertų ant supintos virvutės, o jas apglėbia (jungia) 5–6 plonos plokštelės. Sulenkti plokštelių galai susiliečia vidinėje pusėje. Plokštelės – 2,2x3,5 cm dydžio. Paviršius ornamentuojamas metaloplastiniu būdu (iš išvirkščiosios dirbinio pusės plonu buku daiktu iškalamas ornamentas). Nešioti IX–X a. žiemgalių. (Pavirvytė) (15 pav.).

I.2.11. Įvijinis apgalvis su kabučiais. Jį sudaro

viena ar dvi įvijų eilės, juosiančios galvą, į kurias simetriškai ar tik priekinėje dalyje įsegti kabučiai. Įvijos 2–4 cm ilgio. Kabučius sudaro puslankio formos lankelis lygiu apatiniu kraštu, prie kurio pritvirtintos dvi poros dvigubų kvadrato formos plokštelių. Plokštelės ornamentuotos metaloplastiniu būdu, puoštos geometriniu ornamentu: iš akučių sudarytomis kryžmomis, kurios sueina į didesnį plokštelės centre esantį apskritimą – akutę. Toks apgalvis rastas Veliuonoje, panašūs – Veršvuose, Upytėje, Marvelėje, t.y. aukštaičių gyventose teritorijose, datuojami V–VI a. (16 pav.).

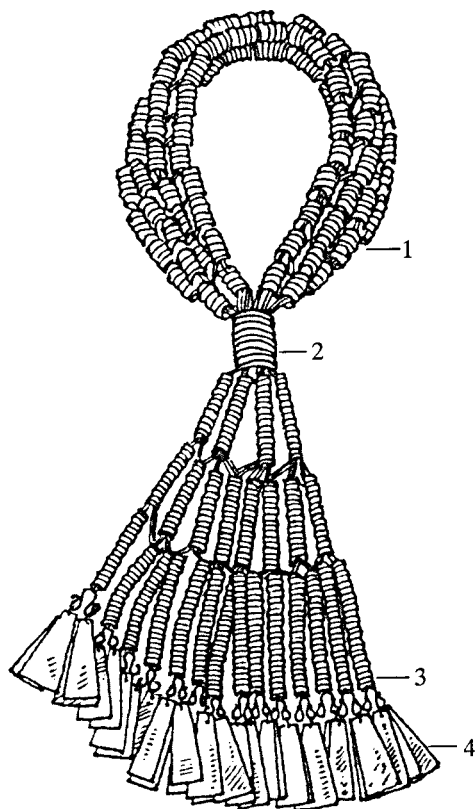
Tokio tipo apgalvis iš vienos įvijų eilės, kurio tik priekinę dalį puošia rombo formos kabučiai, įsegti į didesnes grandis, rastas Pernaravoje. Kabučiai ornamentuoti metaloplastiniu būdu, geometriniu ornamentu: pakraštyje puoštas įkartėlėmis, o kiekviename rombo kampe yra akutė. Datuotas VI–VII a. (17 pav.).

I.2.12. Įvijinis apgalvis su įvijomis, laisvai krintančiomis pečių srityje. Jį sudaro 4 eilės įvijų, kurios juosia galvą kaktos srityje, o pakaušio srityje sujungtos stambia įvija. Apgalvio ilgesni įvijų galai laisvai krinta, siekdami pečius, primindami karūnos „kaspinus“. Kai kurie užsibaigia plokštelėmis. Tokie apgalviai populiarūs Latgaloje. Datuoti IX–XIII a., rasti ir Pryšmančiuose (k. 65) (18 pav.).

16, 17 pav. Įvijinis apgalvis su kabučiais: 1 – viena dvi įvijų eilės, 2 – pasagos formos kabutis tiesiu pakraščiu, 3 – dvi poros ornamentuotų kvadratinų plokštelių, 4 – rombo formos ornamentuota plokštelė.

Fig. 16, 17. Coil bead chaplet with pendants (with 1 or 2 rows of coil beads): 1 – one to two strands of coil beads, 2 – semicircular pendant, 3 – two pairs of re-poussé square pendants, 4 – single re-poussé rhomboid pendants.

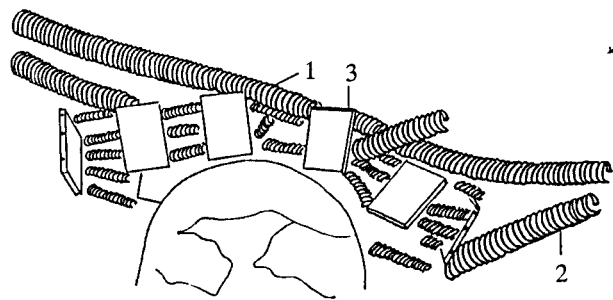

18 pav. Įvijinis apgalvis su įvijomis, laisvai krintančiomis pečių srityje: 1 – keturios įvijų eilės, 2 – pakaušio srityje sujungtos stambia įvija, 3 – ilgesnės krintančios įvijos, 4 – skardinė plokštelė.

Fig. 18. Coil bead chaplet with shoulder-length, cascading strands of coil beads: 1 – four strands of coil beads, 2 – a large coil bead at the temple, 3 – cascade of coil beads, 4 – cast sheet pendants.

I.3. *Vainikiniai apgalviai.* Tai iš vienos ar kelių įvijų eilių arba smulkių įvijėlių, suvertų ant virvutės, pagamintas vainikas, juosiantis galvą. Tokie vainikai neturi skiriamųjų dalių (plokštelių, cilindrių). Dažnai nešioti kartu su įvijiniu apgalviu (Jauneikiai, k. 439) (19 pav.).

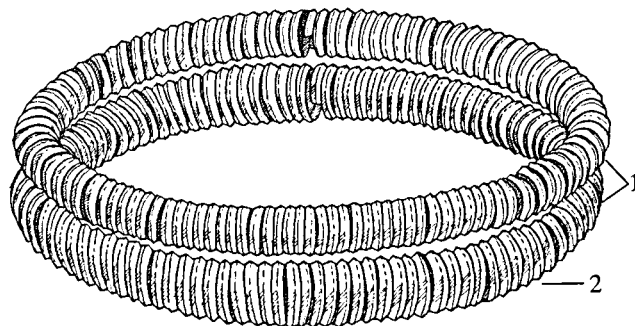
I.3.1. *Vainikinis apgalvis, kurį sudaro stambi įvija.* Tai galvos papuošalas, pagamintas iš stambios 2–2,4 cm skersmens įvijos. Įvija mediniu virbu arba iš storų vilnonių siūlų supinta virvute sulenkiamą į vainiką. Tokį vainiką gali sudaryti dvi skirtingo skersmens įvijos. VI–VII a. vainikai nešioti kartu su įvijiniais apgalviais. Dėvėti virš jų (Žiemgala, Latgala) arba žemiau jų (Žemaitija). VII–VIII a. nešioti ir be apgalvių (20, 21 pav.).

19 pav. Vainikiniai apgalviai: 1–2 – vainikai, 3 – apgalvis (in situ).

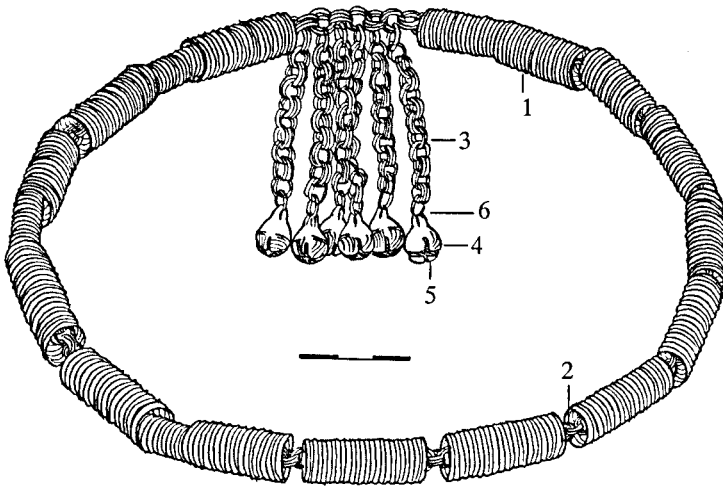
Fig. 19. Coil bead circlets: 1, 2 – coil bead circlets, 3 – a coil bead chaplet in situ with them. (This secondary headdress was always worn with a coil bead chaplet and had large coil beads without any spacers.)

I.3.2. *Vainikinis apgalvis iš trumpų įvijų.* 2,5–3 cm ilgio ir 1 cm skersmens įvijos suvertos ant žalvarinės grandinėlės. Vainikas sujungimo vietoje, t.y. pakaušio srityje, užsibaigia 6-iomis laisvai krintančiomis žalvarinėmis grandinėlėmis su

20, 21 pav. Vainikinis apgalvis, kurį sudaro stambi įvija: 1 – vainikiniai apgalviai, 2 – vienos įvijos, 3 – sutrūkinėjusi įvija, 4 – medinis virbas, 5 – vilnoniai siūlai.

Fig. 20, 21. Coil bead circlets with one large coil bead: 1 – two coil chaplets, 2 – one coil bead, 3 – broken coil bead, 4 – twig, 5 – wool yarn.

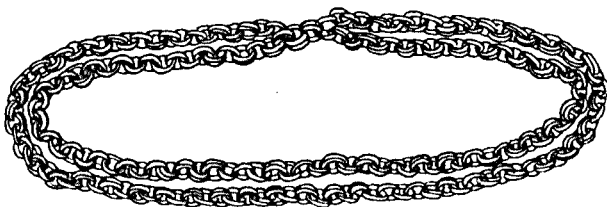
22 pav. Vainikinis apgalvis iš trumpų įvijų: 1 – trumpos įvijos, 2 – grandinė, 3 – laisvai krintančios grandinė, 4 – kūgio formos lietas vientisas žvangutis su žalvariniais 1–2 rutuliukais viduje, 5 – kryžma įpjova, 6 – ašelė.
Fig. 22. Coil bead circlet with crotals: 1 – large, short coil bead, 2 – bronze chain, 3 – freely hanging chains, 4 – one-piece cast teardrop-shaped crotal with 1–2 bronze pellets, 5 – two throats, 6 – shank.

žvangučiais galuose. Žvangučiai (kriaušės) – kūgio formos, gale turi kryžmą – įpjovą, jų viduje esti nedidelis žalvarinis rutuliukas, kuriam judant žvangutis skamba. Tokie vainikai nešioti Žiemgaloje (Pavirvytė, k. 135) ir Latgaloje kartu su įvijiniu apgalviu. Datuojami X–XI a. (22 pav.).

II. GRANDINĖLĖS

II. CHAINS

II.1. *Grandinėlės su kabučiais kaktos ar pakaušio srityje.* Kepuraitės ar skaros-nuometo kraštas kaktos srityje apjuosiamas žalvarine grandinėle (23 pav.), kurios priekinė – kaktos dalis arba pakaušio sritis puoštos kabučiais. Kabučiai – klevo

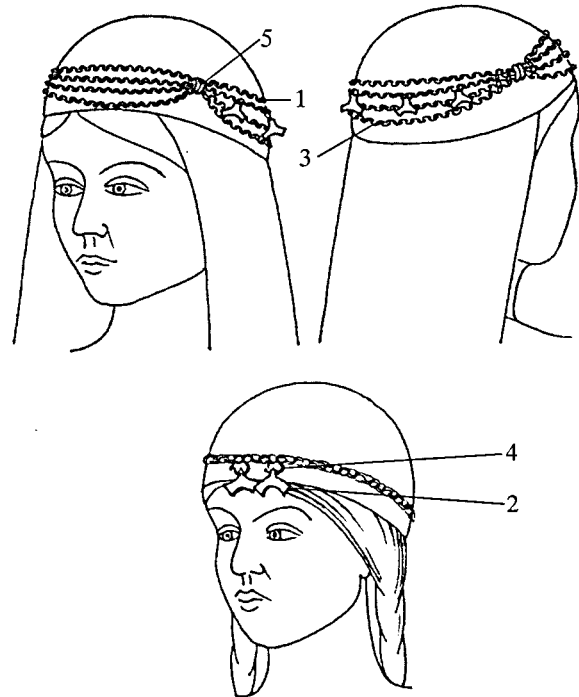

23 pav. Kepurėlės ar skaros (nuometai) kartais dabinašos grandinėlėmis.

Fig. 23. Headscarves, wimples, and caps were sometimes decorated with chains.

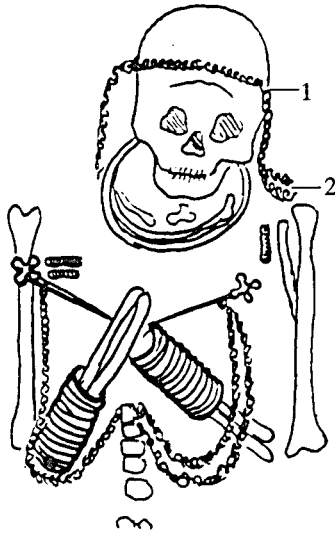
sėklos formos, 3,5x1,7 cm dydžio, gaminti iš plonos plokštelės, turi ašelę, kuria įkabunami į grandinėle. Kartais grandinėlių būta kelių. Jas prilaikė stambesnė įvija. Į grandinėle įkabinti kabučiai puošė pakaušio sritį. Taip buvo puošiamas galvos danga Žiemgaloje ir Žemaitijoje (Bikavėnai, Pavirvytė, Lieporiai) V–VI ir X–XI a. (24 pav.).

II.2. *Grandinėle, laisvai krintanti pečių srityje.* Galvos danga, greičiausiai lininis ar vilnonis audeklas (skara), laisvai krintantis pečių srityje, buvo puošiamas žalvarine grandinėle. Tokia grandinėle tvirtinama prie audeklo kaktos srityje arba kiek aukščiau jos, o grandinėle kartu su audeklo kraštais laisvai krinta žemyn ir siekia pečius. Grandinė-

24 pav. Grandinėlės su kabučiais kaktos ar pakaušio srityje: 1 – 4-ios grandinėlės, 2 – klevo sėklos formos kabutis, 3 – kabučiai pakaušio srityje, 4 – kabučiai kaktos srityje, 5 – įvija smilkinkaulio srityje.

Fig. 24. A chain with pendants at the forehead or the back of the head: 1 – four chains, 2 – maple-seed-shaped pendant, 3 – pendants at the back of the head, 4 – pendants at the forehead, 5 – large coil bead at the temple.

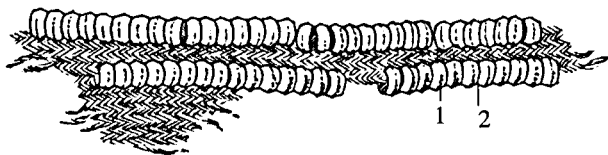
25 pav. Grandinė, laisvai krintanti pečių srityje: 1 – grandinė, 2 – laisvai krintantys galai.

Fig. 25. A simple chain attached in some manner across the front of the head and hanging freely down to the shoulders at the sides: 1 – chain, 2 – freely hanging ends.

lė pinta iš keturių grandelių. Jos ilgis – 120 cm. Toks papuošalas nešiotas Žiemgaloje (Jauneikiai) X–XI a. (25 pav.).

III. ŽALVARINĖMIS GRANDELĖMIS PUEŠTA GALVOS DANGA III. CRIMP BEADS USED TO DECORATE HEADWEAR

III.1. *Galvos danga, puošta viena šalia kitos įsegtomis grandelėmis, nepaliekant tarpo.* Galvos apdangalas, greičiausiai austinė juosta, abiejuose kraštuose puošiama nedidelėmis, 0,5 cm dydžio grandelėmis, gamintomis iš trikampio ar pusapvalio skerspjuvio vielos. Grandelės įsegtos (užspaustos) į audinio kraštą viena šalia kitos, nepaliekant jokio tarpo. Atrodo, tarsi audeklo kraštai puošti ne atskiromis grandelėmis, bet vientisa įvija. Tokia galvos danga nešiota Žemaitijoje (Žviliai) ir Žiemgaloje (Pavirvytė, Stungiai). Datuojama X–XI a. (26 pav.).

26 pav. Galvos danga, puošta viena šalia kitos įsegtomis grandelėmis, nepaliekant tarpo: 1 – grandelė, 2 – įsegtos nepaliekant tarpo.

Fig. 26. Parallel, tightly spaced crimp beads used to decorate headwear: 1 – crimp bead, 2 – attached without leaving any spaces between the beads.

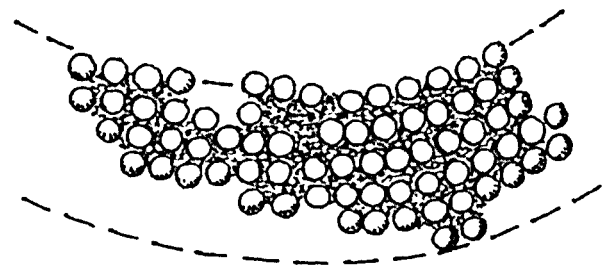
IV. SPURGELIAIS PUEŠTA GALVOS DANGA IV. STUD-DECORATED HEADWEAR

IV. *Galvos raištis.* Tai odinė juosta, juosianti galvą aukščiau kaktos. Plotis – nuo 1 iki 7 cm, puošta 1–7 eilėmis spurgelių. Spurgelis – 0,5 cm skersmens, tuščiaaviduris, gaubtas pusapvalio formos papuošalas, kuris turi du trikampio formos liežuvėlius, kuriais įsegamas į juosta. Kartais tokių juostų šonuose (smilkinių srityje) buvo įsegamos 2–3 virvutės su įvijėlėmis ar karoliukais galuose, kurie laisvai krinta pečių srityje. Juostas nešiojo ir vyrai, ir moterys. Moterys puošėsi platesnėmis, puošnesnėmis, su pri-rištomis virvutėmis. Nešiotos Žiemgaloje ir Žemaitijoje VIII–XI a. (27, 28 pav.).

V. ANTSMILKINIAI V. TEMPLE ORNAMENTS

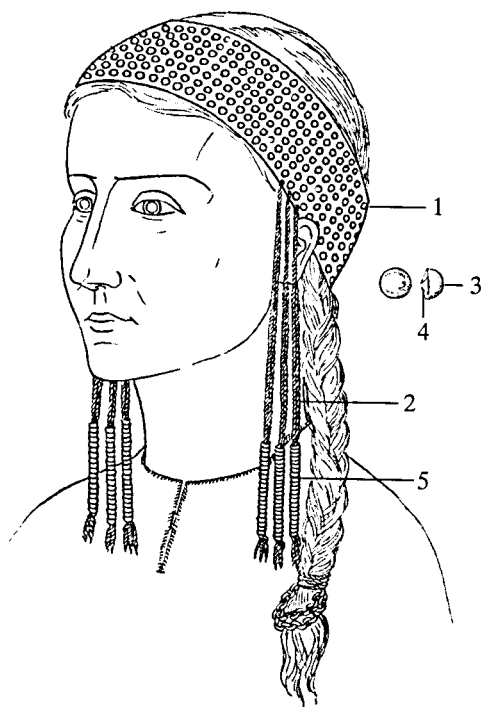
Tai galvos dangos papuošalas, nešiotas įsegtas į kepurėlę abiejuose jos šonuose, smilkinių srityje. Taip papuoštas kepuraites nešiojo moterys. Skirstomas į tris tipus: sraiginius (lit. vad. įvijiniais), žiedinius ir plokštinius (29 pav.).

Žinomi nuo ankstyvojo geležies amžiaus. Tuo laikotarpiu randami Vakarų Lietuvoje plokštinių kapų su besijungiančiais akmenų vainikais srityje. Senajame geležies amžiuje nešioti Vidurio Lietuvoje, Nemuno žemupio kapinynų kultūrinėje srityje, kiek rečiau Šiaurės Lietuvos pilkapių su akmenų vainikais bei Užnemunės pilkapių su griautiniais kapais kultūrinėse srityse. Randami ir už dabartinės Lietuvos ribų.

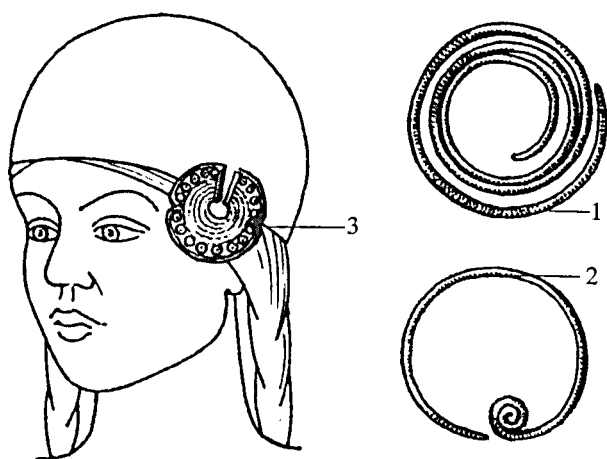
27 pav. Vyrai, ir moterys plaukams surišti ir galvai padabinti nešiojo odines ar austines juostas, į kurias įsegdavo spurgelius.

Fig. 27. In order to hold their hair in place and adorn their heads, both males and females wore leather or cloth bands, onto which studs were attached all around the head.

28 pav. Galvos raištis: 1 – odinė juosta, puošta spurgeliais, 2 – virvutės, laisvai krintančios pečių srityje, 3 – gaubtas pusapvalės formos spurgelis, 4 – du trikampio formos liežuveliai, 5 – įvijėlės.

Fig. 28. Headbands: 1 – leather band decorated with studs, 2 – shoulder-length, freely hanging wool yarn strands, 3 – hollow, semi-spherical cast stud, 4 – two triangular prongs on the sides, 5 – small coil beads.

29 pav. Antsmilkiniai: 1 – sraiginiai, 2 – žiediniai, 3 – plokšteliniai.

Fig. 29. Temple ornaments: 1 – spiral, 2 – ring, 3 – disc. (Those headwear ornaments were worn attached in the temple area on each side of a cap. Only females wore caps decorated in this manner. The ornaments are divided into three types.)

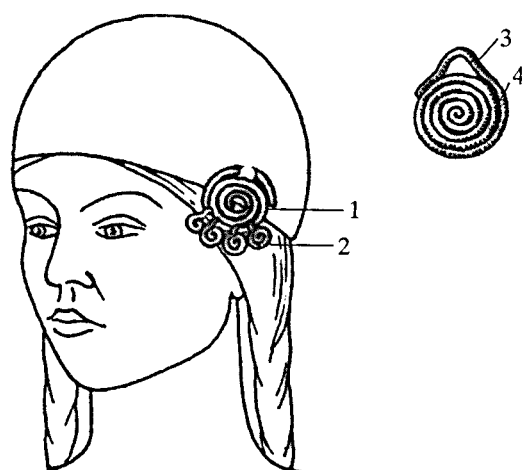

30 pav. Sraiginis antsmilkinis: 1 – tiesus galas, 2 – smailėjanti kraštinė apvija.

Fig. 30. Spiral temple ornaments: 1 – blunt end, 2 – sharp end on the outside turn.

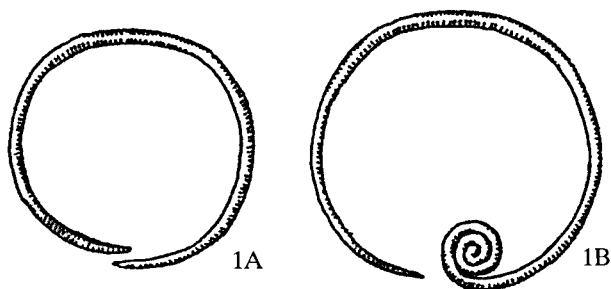
V.1. *Sraiginiai antsmilkiniai*. Galvos dangos papuošalas, gamintas iš rombo, keturkampio ar ovalo formos 2 mm storio vielos, susukant ją į sraigę. Sraigę sudaro 3–6 apvijos, 5–6 cm skersmens. Kraštinė apvija smailėjanti. Ja antsmilkinis įsegamas į kepurėlę. Nešioti nuo 500 m. pr. Kr. iki 200 m. po Kr. anksčiau minėtoje teritorijoje (30 pav.).

V. 2. *Sraiginės pilnavidurės įvijos*. Jos puošė kepuraitę ar sraiginius antsmilkinius. Gaminta iš 2 mm pločio apskritos vielos, tampriai susuktos į sraigę (įviją), centre nepaliekant tarpo. Centrinė dalis išgaubta. Jos skersmuo – 2–3,8 cm, apvijų būna nuo 5 iki 9, viršutinė apvija kiek ištęsta ir sudaro ašelę, kuria įkabinama į audinį ar antsmilkinį. Randamos retai, dažniausiai kartu su sraiginiais antsmilkiniais. Be Lietuvos, jų aptinkama Prūsijoje, veidinių urnų paplitimo teritorijoje, Austrijoje, Vengrijoje (31 pav.).

31 pav. Sraiginės pilnavidurės įvijos: 1 – sraiginis antsmilkinis, 2 – sraiginė pilnavidurė įvija, 3 – viršutinė apvija, išlenkta į ašelę, 4 – išgaubta centrinė dalis.

Fig. 31. Conical, tightly coiled spiral pendants: 1 – spiral temple ornament, 2 – conical spiral pendant, 3 – outside turn bent to form a bail, 4 – raised centre.

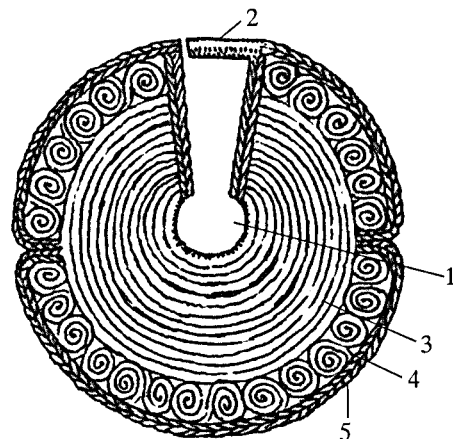

32 pav. Žiediniai antsmilkiniai: 1A – smailėjančiais galais, 1B – su sraigine įvija.

Fig. 32. Ring temple ornaments: 1A – with sharp ends, 1B – with an inwardly rolled terminal.

V.3. *Žiediniai antsmilkiniai*. Antsmilkiniai pagaminti iš 2–4 mm storio apskritos, rombo, ovalo ar keturkampės vielos, sulenktos į žiedą. Antsmilkinio skersmuo – 3–10 cm. Šie antsmilkiniai būna užkeistais smailėjančiais galais ir su sraigine įvija viename žiedelio gale. Įvija pagaminta išplojant vieną žiedelio galą ir jį susukant sraige į antsmilkinio vidų. Nešioti ir po vieną abiejose kepurėlės pusėse, ir po kelis. Segami mažėjančia tvarka, dėl to taip įvairuoja antsmilkinių skersmuo. A tipo antsmilkiniai paplitę Šiaurės Rytų Lietuvoje ir pietinėje Užnemunėje, B tipo – Šiaurės Rytų Lietuvoje, Vakarų Baltarusijoje, Volgos ir Okos aukštupyje. Datuojami nuo 300 iki 600 metų imtinai (32 pav.).

V. 4. *Plokšteliniai antsmilkiniai*. Šis papuošalas išlietas iš žalvarinės plokštelės, apskritos formos, viduryje turi rakto pavidalo išpjovą, kuri užsibaigia užkaba. Ji naudota papuošalui į kepuraitę įsegti. Antsmilkinio plokštelės paviršiu puošia koncentriniai grioveliai, pakraštys dažniausiai ažūrinis. Ažūrą sudaro trikampėliai, įvijos. Antsmilkinis apjuostas lankeliu, imituojančiu pintą virvutę. Jie 5–11 cm skersmens, labiausiai mėgti 7–9 cm dydžio. Paplitę Pilkapių su akmenų vainikais kultūrinėje srityje, Vidurio Lietuvos plokštinių kapinynų srityje ir Vėlyvosios brūkšniuotosios keramikos kultūros teritorijoje 50–200 m. po Kr. Už Lietuvos teritorijos ribų jų nerasta (33 pav.).

33 pav. Plokštelinis antsmilkinis: 1 – rakto pavidalo skylutė, 2 – užkaba, 3 – koncentriniai grioveliai, 4 – ažūrinis pakraštys, 5 – lankelis, imituojantis pynimą.

Fig. 33. Disc temple ornament: 1 – keyhole-shaped opening, 2 – bendable fastener, 3 – concentric grooves, 4 – attached openwork decoration, 5 – edging chased with a braid pattern.

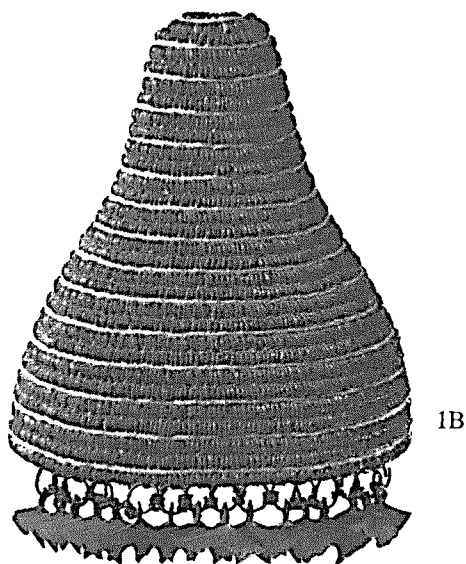
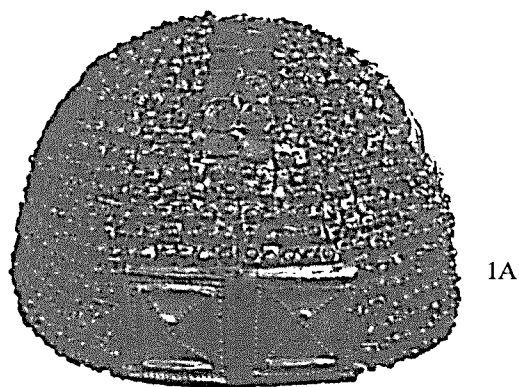
VI. KEPURĖLĖS

VI. CAPS

Tai iš audinio ar odos pasiūta pusrutulio ar kūgio formos galvos danga, gaubianti galvą viršugalvio srityje, o apatinis kraštas siekia kaktą ir ausis. II–IV a. į kepurėles buvo įsegami antsmilkiniai, nuo IV a. kepurėlės dažnai puoštos žalvariu: spurgeliais, plokštelėmis, įvijėlėmis ar tik kabučiais, įsegtais kepurėlės pakraštyje. Vėlesnio laikotarpio kepurėlės puoštos rečiau. Nuo IX a. kai kuriose gentyse kepurėlės tampa pagrindine galvos danga ir nešiotos iki pat XIII a.

Anksčiausiai paplito Vakarų Lietuvoje – kapinynų su akmenų vainikais kultūrinėje srityje. Nuo V a. jas dėvi kuršių, skalvių, lamatiečių ir žemaičių moterys (34, 35 pav.).

VI.1. *Kepuraitė, kurios paviršių puošia spurgeliai, plokštelės ar plokštelės-spurgeliai*. Tokia kepuraitė pasiūta iš vilnonio audinio arba gaminta iš virvučių ir siūlų, pusrutulio formos, o jos visas paviršius puoštas žalvarinėmis plokštelėmis-spurgeliais. Plokštelės-spurgeliai, įsegti į kepurėlę tam tikra tvarka, sudaro geometrinius raštus (ornamentus). Kepurėlės pakraščiai puošti kabučiais –

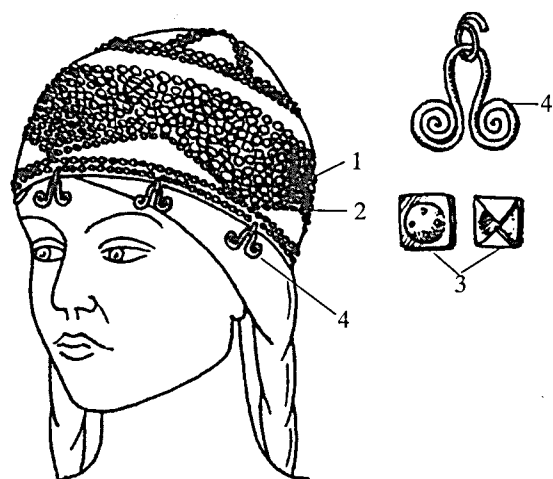
34, 35 pav. Kepuraitės, puoštą žalvariu: 1A – pusrutulio formos, 1B – kūgio formos.

Fig. 34, 35. Cloth or leather, round or conical headwear covering the top of the head down to the forehead and ears. Bronze decorated cap, 1A – round, 1B – conical.

dviguba sraigine įvija. Nešiotos Vakarų Lietuvoje II–IV a. (Šernai, Dauglaukis) (36, 37 pav.).

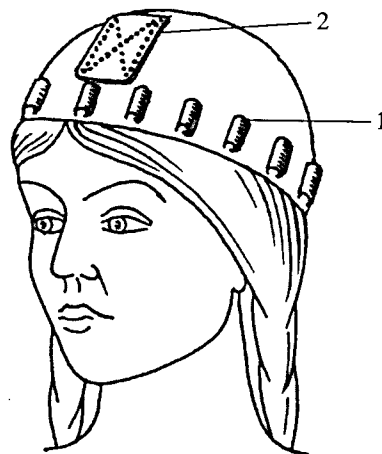
VI.2. *Kepurėlė, puošta cilindričių eile.* Ji siūta iš audinio, pusrutulio formos, pakraštys kaktos srityje padabintas žalvarinių cilindričių eile, o aukščiau jų kepurėlę puošia žalvarinė plokštelė, kuri ornamentuota iš įmuštų taškučių sudarytu X formos ornamentu. Nešiota skalvių (Linkūnai) V–VI a. (38 pav.).

VI.3. *Kepurėlė, puošta keliomis kabučių eilėmis.* Kepurėlė pasiūta iš audinio, pusrutulio formos, pakraštėlis puoštą kabučių eile. Dar viena kabučių eilė juosia kepuraitę žemiau viršugalvio. Kabu-

36, 37 pav. Kepuraitė, kurios paviršių puošia plokštelės-spurgeliai: 1 – pusrutulio formos austinė kepurėlė, 2 – paviršius puoštą plokštelėmis-spurgeliais, 3 – plokštelė-spurgelis, 4 – dviguba sraiginė įvija.

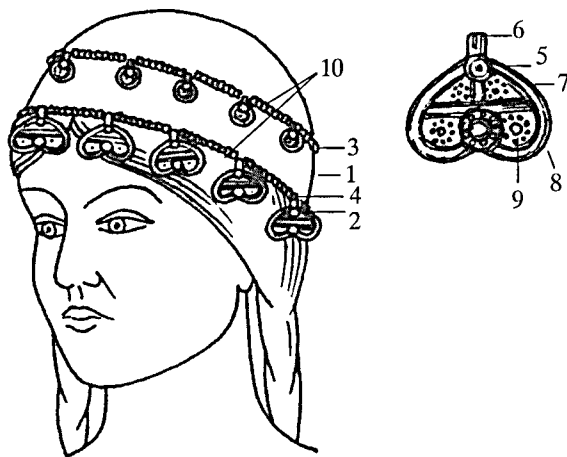
Fig. 36, 37. Cap decorated with plate – stud ornaments: 1 – round cap, 2 – geometric design formed using plate – stud ornaments, 3 – plate – stud ornament, 4 – double spiral pendant.

38 pav. Kepurėlė, puošta cilindričių eile: 1 – cilindričių eilė, 2 – plokštelė ornamentuota įmuštais taškučiais.

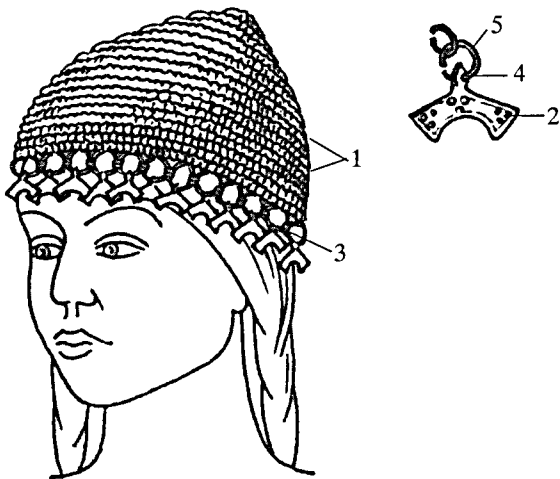
Fig. 38. Cap decorated with a row of cylindrical beads: 1 – row of cylindrical beads, 2 – thin cast plate with chased decoration.

čiai – žalvariniai ar sidabriniai, apskriti, apverstos širdutės formos. Viršutinėje dalyje kabučiai turi kilpelę, kuria tvirtinami prie įvijų juostelės. Puošti geometriniais ornamentais: iš įkartelių, akučių ar kryžiučių sudarytais įvairiais raštais. Nešiotos VIII–IX a. skalvių (Vėžaičiai, Jurgaičiai) (39 pav.).

39 pav. Kepurėlė, puošta keliomis kabučių eilėmis: 1 – kepurėlė su dviem kabučių eilėmis, 2 – pakraštėlis puoštas širdelės formos kabučiais, 3 – apskritų kabučių eilė žemiau viršugalvio, 4 – audinio kepurėlė, 5 – apverstos širdutės formos kabutis, 6 – kilpelė, 7 – puošti geometriniai iškiliumi ornamentu, 8 – įkartėlės, 9 – akutės, 10 – įvijų eilė.

Fig. 39. Cap decorated with rows of pendants: 1 – cap with two rows of pendants, 2 – edge decorated with inverted heart-shaped, cast, flat pendants, 3 – row of round, cast, flat pendants below the crown of the head, 4 – cloth cap, 5 – heart-shaped pendant, 6 – bail, 7 – raised cast decorations, 8 – edge chased with reeded decoration, 9 – cast perforations, 10 – row of coil beads.

40 pav. Kepuraitės, pagamintos iš žalvarinių žiedelių eilučių: 1 – tarpusavyje sujungtų grandelių eilė, 2 – klevo sėklos formos kabučiai, puošiantys kepuraitės kraštą, 3 – žalvarinių žiedelių eilutė, perpinta spalvotu siūlu, 4 – ašėlė, 5 – žiedelis.

Fig. 40. Coiled cap decorated with bronze rings: 1 – row of rings strung on a cord, 2 – maple-seed-shaped pendants adorning the forehead, 3 – each coil of strung bronze rings is attached to the coil above and below it by coloured thread, 4 – bail, 5 – jump ring.

VI. 4. *Kepuraitės, pagamintos iš žalvarinių žiedelių eilučių.* Šios kepuraitės – kūgjo arba pusrutulio formos, pakraštėlį kaktos srityje puošia klevo sėklos formos kabučiai. Kepurėlių gamybai naudotos dvi virvutės, vytos iš 4 ar 9 siūlų, ant jų veriami žalvariniai žiedeliai (grandelės), tarp jų įpinama trečia, kiek plonesnė virvutė, dažyta augaliniais dažais. Visos virvutės eilės persiūtos suktu vilnoniu siūlu, kiekvienu dygsniu prijungiant po vieną žiedelį (grandelę), esantį ant virvutės. Taip gaunama dviejų grandinėlių eilučių pinutė. Kabučiai įkabinti į antrą nuo apačios pinutės eilę. Tokios kepuraitės nešiotos žemaičių moterų X–XI a. (Žviliai, Bikavėnai) (40 pav.).

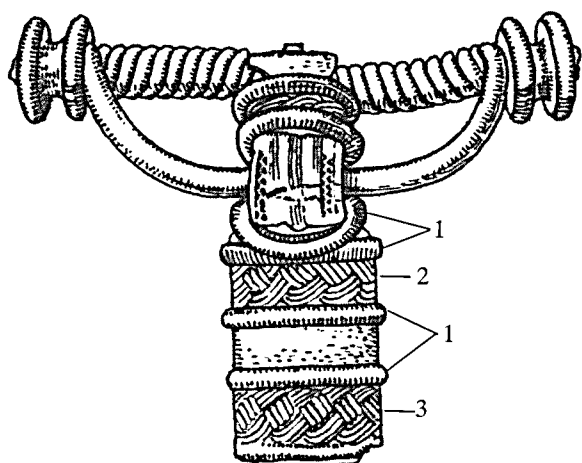
VII. SMEIGTUKAIS IR SEGĖMIS SUSEGTA GALVOS DANGA VII. PINS AND BROOCHES USED TO DECORATE HEADWEAR

Kuršės, skalvės ir lamatiešės dėvėjo savitą galvos dangą. Jos ryšėjo skarą, kurią puošė ir surišimo vietą dešinėje smilkinkaulio pusėje tvirtino sege (VIII–IX a.) ar smeigtuku (IX–XII a.) (41 pav.).

41 pav. Kuršių, skalvių ir lamatiečių dėvėtas nuometas (čia XIX–XX a. pr. tipinis nuometas), kurį puošė ir surišimo vietą tvirtino sege.

Fig. 41. Curonians, Scalvians, and Lamatians wore unique headwear, a wimple, which was decorated and fastened with a brooch (8th–9th centuries) or a pin (9th–12th centuries) that is found only at the right temple. Some archaeologists call this headwear a nuometas, the name for the ethnographic wimple used by the Aukštaitians in the 19th – early 20th century – a typical 19th – early 20th century nuometas decorated and fastened with a brooch.

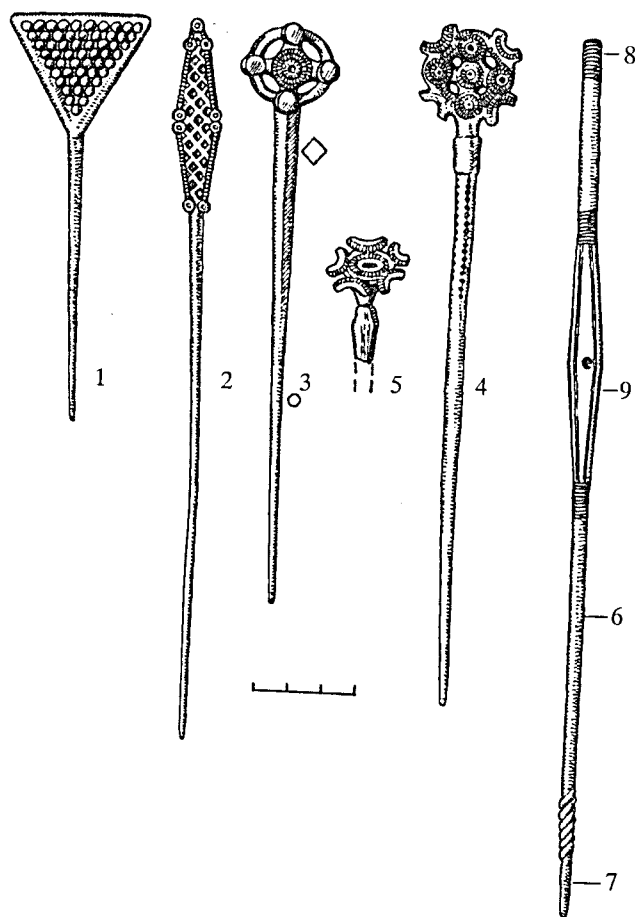
42 pav. Žieduotoji segė, naudota galvos dangai susegti: 1 – žalvarinį liemenėlį ir kojelę puošia keli sidabriniai žiedeliai, 2 – jų tarpai puošti ornamentuotomis sidabro plokštelėmis, 3 – geometriniai arba pintiniai raštai.

Fig. 42. Brooches were used to secure headwear in the same way they were used to secure clothing. A crossbow brooch decorated with rings is usually found in female Curonian burials. Ringed brooch: 1 – silver rings decorating the bronze stem and foot, 2 – decorated silver plating between the rings, 3 – various geometric or woven designs.

Kai kurie tyrinėtojai tą dangą įvardija ir kaip nuometą (R. Volkaitė-Kulikauskienė, A. Bliujienė*).

VII. 1. Segės galvos dangai prilaikyti naudotos tokios pat, kaip ir drabužiui susegti. Dažniausiai kuršių moterų kapuose, galvos srityje, tik dešinėje smilkinkaulio pusėje, randamos lankinės žieduotosios segės. Jos – nuo 9 iki 12,5 cm ilgio ir nuo 8 iki 12 cm pločio įvija. Segių liemenėlį ir kojelę puošia keli žiedeliai, o jų tarpai puošti ornamentuotomis sidabro (rečiau aukso) plokštelėmis. Ornamentas – iš geometrinių figūrėlių sudaryti įvairūs raštai arba pintinis (42 pav.).

VII. 2. Galvos dangai susegti buvo naudoti specialūs smeigtukai. Skiriasi ir jų dydis, ir galvutės forma. VIII a. kuršės naudojo mažus, 8–12 cm ilgio smeigtukus, o nuo IX a. – ilgesnius, iki 18 cm. Šių smeigtukų galvutės paprastai mažesnio skersmens nei drabužiams susegti. Jų būta kelių formų: trikampe galvute (Palanga,

43 pav. Smeigtukai galvos dangai susegti: 1 – smeigtukas plokščia trikampe galvute, 2 – išęsto rombo formos plokščia galvute, 3 – rateliniai, 4 – plokščia kiaurarašte galvute, 5 – vinies pavidalo galvute, 6 – smeigtukas-virbas, 7 – vienas galas smailas, 8 – kitas kiek storesnis, tiesus, 9 – siauro išęsto rombo formos paplatinimas su įmušta akute ar duobute.

Fig. 43. Special pins were used to fasten headwear. These differed in size and in the shape of their heads: 1 – pin with a triangular head, 2 – pin with an elongated diamond-shaped head, 3 – pin with a wheel-shaped head, 4 – pin with a flattened openwork head, 5 – pin with a flat head, 6 – a pin – needle with, 7 – a sharp end, 8 – a second somewhat thicker, blunt end, 9 – a narrow, elongated diamond-shaped widening with a punched perforation or indentation.

Pryšmančiai), išęsto rombo formos galvute (Laičiai), rateliniai (Genčiai, Gintališkė, Lazdininkai, Laiviai), plokščia kiaurarašte (Laičiai, Genčiai), vinies pavidalo galvute (Genčiai). Dar kitokius nau-

*Volkaitė-Kulikauskienė R. Lietuviai IX–XII a. Vilnius, 1970, 123, pav. 14; Bliujienė A. Vikingų epochos kuršių papuošalų ornamentika. Vilnius, 1999, 72.

dojo lamatietės. Šie smeigtukai ilgi, 20–40 cm, pri-
mena virbą. Tokio smeigtuko vienas galas smai-
las, o kitas kiek storesnis, lygiai nukirstas.
Storajame gale – siauro ištęsto rombo formos pa-
platinimas su įmušta akute ar duobute (Jurgaičiai)
(43 pav.).

Piešinių autoriai

Pav. 1–33; 36–43 – Ilona Keršulytė.

Pav. 34 – Archäologische Schätze aus Litauen.
Diusburg, Regensburg, 1993. Tafel 26:1.

Pav. 35 – Lietuva iki Mindaugo, Vilnius, 2003.
Pav. 22.9.

LITERATŪROS SARAŠAS

Bliujienė A., 1999 – Vikingų epochos kuršių pa-
puošalų ornamentika. Vilnius, 1999.

Graudonis J., 1994 – Archeologijas terminu
vārduca. Rīga, 1994.

Kulikauskas P., Zabiela G., 1999 – Lietuvos arche-
ologijos istorija (iki 1945). Vilnius, 1999.

Kačkutė R., 1995 – Lietuvos moterų galvos dan-

gos papuošalai I–IV amžiais // Baltų archeologija. 1995,
3(6), p. 16–19; 4(7), p. 14–24.

Latvijas senākā vēsture, 2001 – Rīga, 2001.

Michelbertas M., 1972 – V m.e.a. Daujėnų apgalvis // Istorija. Vilnius, 1972. T. 13, sąs. 2, p. 121–131.

Puzinas J., 1938 – Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys // Senovė. Kaunas, 1938. T. 4, p. 173–304.

Tautavičius A., 1996 – Vidurinis geležies amžius Lietuvoje. Vilnius, 1996.

Vaškevičiūtė I., 1992 – IV–XI a. įvijiniai apgalviai // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1992. T. 8, p. 128–135.

Vaitkunskienė L., 1995 – Pagrybio kapinynas // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1995. T. 13.

Volkaitė-Kulikauskienė R., 1959 – Senovės lietuvių moterų galvos danga ir jos papuošalai // Iš lietuvių kultūros istorijos. Vilnius, 1959. T. 2, p. 30–53.

Volkaitė-Kulikauskienė R., 1964 – Nauji duomenys apie moterų galvos dangą ankstyvojo feodalizmo laikotarpiu // Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, serija A. 1964. T. 2(17), p. 41–51.

Volkaitė-Kulikauskienė R., 1984 – Apie vieną galvos papuošalą // Lietuvos archeologija. Vilnius, 1984. T. 3, p. 118–125.

Volkaitė-Kulikauskienė R., 1997 – Senovės lietuvių drabužiai ir jų papuošalai. Vilnius, 1997.

Dr. Ilona Vaškevičiūtė
Lietuvos istorijos institutas, Archeologijos skyrius,
Kražių g. 5, Vilnius, LT 01108 Lietuva
el. paštas: vaskeviciute@istorija.lt

Jeffrey Artur Bakanauskas
el. paštas: zverte1@zverte.com

Gauta 2008 01 07